

KEHHÂLE, Ömer Rızâ

Kehhâle'nin büyük emek mahsülü olan bu çalışması takdirle karşılanmakla birlikte bazı hataları da tesbit edilmiştir. Eserde alfabetik sıralama yanlışları yapılması, aynı kişilerin farklı isim ve lakaplarından dolayı farklı yerlerde mükerrener zikredilmesi, tarihlerin yanlış veya eksik yazılması, bazı yer, şahis ve kitap isimlerinin yanlış kaydedilmesi, bir kısım müelliflerin daha az bilinen isimleriyle yazılması, bazı eserlerin yanlış müelliflere izafe edilmesi eserin eleştirilen noktalarıdır. İdrîs b. Mâhi el-Kayıtnî, İsmâîl b. Ali el-Ekva', Abdullah el-Hibîsî eserdeki bu hataları konu alan makaleler yazdıkları gibi (bk. bibl.) Ferrâc Atâ da indeksinde hatalara işaret etmiştir (Keşâf, I, s. t-ş). Muhammed Hayr Ramazan Yûsuf esere bir tekmile yazarak 1397-1415 (1977-1995) yılları arasında vefat eden müellifleri eklemiştir (Beyrut 1418/1997).

Kehhâle'nin diğer başlıca eserleri de şunlardır: *Mu‘cemü kabâ‘ili'l-‘Arabi'l-kadîme ve'l-hadîse* (I-V, Dîmaşk 1368; Beyrut 1395/1975); *Fîhrîsü Mecelleti'l-Mecmâ'i'l-ilmiyyî'l-‘Arabî bi-Dîmaşk li-müddeti erba‘în sene* (I-VII, Dîmaşk 1375/1956); *el-‘Âlemü'l-‘Islâmî* (I-II, Dîmaşk 1958, 1984); *A'lâmü'n-nisâ’ fi ‘âlemeyi'l-‘Arab ve'l-‘Islâm* (I-V, Dîmaşk 1377-1379/1958-1959; Beyrut 1982); *Coğrâfiyyetü Şibhi Cezireti'l-‘Arabiyye* (Mekke 1384/1964); *el-Lugâtu'l-‘Arabiyye ve ‘Ulûmuhâ* (Dîmaşk 1391/1971); *el-‘Ulûmü'l-bâhte fi'l-‘usûri'l-‘Islâmîyye* (Dîmaşk 1392/1972); *el-‘Ulûmü'l-‘ame-liyye fi'l-‘usûri'l-‘Islâmîyye* (Dîmaşk 1392/1972); *et-Târih ve'l-coğrâfiyye fi'l-‘usûri'l-‘Islâmîyye* (Dîmaşk 1392/1972); *el-Fünûnu'l-cemile fi'l-‘usûri'l-‘Islâmîyye* (Dîmaşk 1392/1972); *el-Müntehab min mahtûtâti'l-Medîneti'l-Münevverê* (Dîmaşk 1393/1973); *Ulûmü'd-dîni'l-‘Islâmî* (Dîmaşk 1394/1974); *Muķaddimât ve mebâhiṣ fi ḥaḍâreti'l-‘Arab ve'l-‘Is-lâm* (Dîmaşk 1394/1974); *el-‘Arab men hüm ve mâ kile ‘anhüm* (Beyrut 1399/1979); *el-Mer'e* (I-II, Beyrut 1979); *el-Hub* (Beyrut 1404/1984, 2. bs.); *Mu‘cemü muşannifi'l-kütübi'l-‘Arabiyye fi't-târih ve'l-terâcim ve'l-coğrâfiyye ve'r-rahalât* (Beyrut 1406/1986).

BİBLİYOGRAFYA :

Ömer Rızâ Kehhâle, *el-Müstedrek ʻalâ Mu‘cemî'l-mü'ellîfin*, Beyrut 1406/1985, s. 7-10; Edhem el-Cündî, *A'lâmü'l-edeb ve'l-fen*, Dîmaşk 1958, II, 146; Hassân b. Bedreddin el-Kâtib, *el-Meusû'atü'l-mûceze*, Dîmaşk 1971, VI, 193; Enver el-Cündî, *A'lâmü'l-karnî'r-râbi' c̄aşer el-hicri*, Kahire 1981, s. 179-188; M. Abdüllatif

Sâlih el-Ferfûr, *A'lâmü Dîmaşk fi'l-karnî'r-râbi' c̄aşer el-hicri*, Dîmaşk 1408/1987, s. 382-383; Ahmed el-Alâvîne, *Zeylû'l-‘A'lâm*, Cide 1418/1998, s. 142-143; Ferrâc Atâ Sâlim, Keşâfî Mu‘cemî'l-mü'ellîfin li-Kehhâle, Riyad 1419/1998, I-IV; Nîzâr Abâza - M. Riyâz el-Mâlih, *İtmâmu'l-‘A'lâm*, Beirut 1999, s. 191-192; İdrîs b. Mâhi el-Kayıtnî, "Nazra fi Mu‘cemî'l-mü'ellîfin", *MMLADm.*, XLII (1967), s. 299-320; XLVI (1971), s. 302-323; İsmâîl b. Ali el-Ekva', "Havle Mu‘cemî'l-mü'ellîfin", a.e., LI (1976), s. 397-415; Abdullah el-Hibîsî, "Tashîhu'l-a'lâmi'l-Yemenîyye fi kitâbi Mu‘cemî'l-mü'ellîfin", *Mecelletü'l-‘Arabi*, XVI/3-4, Riyad 1981, s. 208-226; "Vefeyât", *‘Âlemü'l-kütüb*, IX/1, Riyad 1408/1988, s. 139-140.

 MUHAMMED ABDÜLLATİF SÂLİH EL-FERFÜR

KEHKEŞAN

Divan şiirinde ve çeşitli efsanelerde adı geçen bir yıldız kümesi, samanyolu.

arasında uzanan bir yol gibi göründüğünden büyük göçer bu yol doğrultusunda yapılmıştır. Türk dilinin Farsça kehkeşan kelimesini henüz tanımadığı zamanda ve yörelerde Kırgızların "kuş colı (yolu)", Türkmenler'in "kuşlar yolu", Kazan Türkleri'nin "kiyik (yabani) kaz yolu" şeklindeki adlandırmaları astronomi gözlemine dayanan yön tayini anlayışıyla ilgilidir. Osmanlı Türkçesi'nde de kehkeşana İslâmî bir tasavvurla birlikte yine yön bildiren "hacilar / hac yolu" denmiştir.

Farsça efsanelerine göre kehkeşan, kerpiç ustalarına saman taşıyanların düşürdüğü saman çöp ve tozlarından meydan gelmiştir. Türkçe'de "samancı uğrusu" adı da bu efsanenin bir saman hırsızının biraktığı izler tasavvuruna dayanmasından ortaya çıkmıştır. Necâti Bey'in, "Devr-i felek ki arpa kadar zulme meyl ede / Dest-i adâletin sala çok kehkeşâna tîğ" beytindeki, feleğin yaptığı zulümden dolayı kehkeşana kılıç çekilmesi tasavvuru zulüm (kötülük) -uğru (hırsız)- arpa (samancı calınması) arasında kurulmuş olan ilgiden dolaydır. Ayrıca zulümdeki "kararlık" mânası yönünden de gece bastırır bastırmaz kehkeşanın görüneceği kastedilmiştir. Türkiye Türkçesi'nde "samancı yolu, samancılık yolu, gök yolu, gök kapısı" gibi sözlerle de kehkeşan anlatılmıştır.

İstanbul'da çıkarılan *Kehkeşan* mecmuasının ilk sayısının kapaklı

KELÂBÂZÎ, Mahmûd b. Ebû Bekir

Kehkeşan motifi divan şiirinde çeşitli şekillerde görülmektedir. Bazan hem çokluğu hem parlaklığı itibarıyle âşığın göz yaşı olarak ele alınmış, şekli itibarıyle de daha çok yola benzetilmiştir. Hayâlî'nin, "Aks-i râh-i pür-şükûfendir miyan-bend-i felek" misraında kehkeşan sevgilinin yıldız ççekleriyle dolu yolunu ifade etmek üzere kullanılmıştır. Ayrıca yine şekil yönünden kervana da benzetildiğinden divan şiirinde "kervan-râh-i kehkeşan" tabirine sık sık rastlanır. Ahmed Paşa'nın, "Geh kâhkeşan gâh iletip hirmen-i mehten / Dûlâb-ı felek delv ile dökerdi ana mâm" beytinde kehkeşanın ay harmanından saman götürmesi ve "felek dolabı"-nın delv ile (kova = kova burcu) ona su dökmesi bir arada zikredilerek kerpiç yapımı telmihte bulunulmuştur. Nevî'nin, "Kem kâse bezm-i işaretine mâh-i âsûman / Yetmez ziyâfetinde simât olsa kehkeşan" beytinde kehkeşan, kendisini teşkil eden küme içindeki yıldız bolluğundan ötürü övülen şahsin sofrasındaki zenginliği ifade eder. Bazan da Şeyhî'nin, "San dâneyidi encüm ü dâm idi kehkeşan / Yâ sayd-i nesr-i tâyire pertâb idi şîhâb" beytinde olduğu gibi kehkeşan tuzağa, yıldızlar ise kuşları aldatmak için içine serpilmiş yeme benzetilmiştir.

Yakın dönem Türk matbuatında "Kehkeşan" adı verilen bazı edebî dergiler yayılmıştır. Bunlardan Trabzon'da Ali Rıza tarafından çıkarılan dergi on beş günlük "musavver, edebî, fennî, ziraî, tîcarî, sînâî bir mecmua" olarak 23 Temmuz 1909 ile 1910 arasında yirmi dört sayı çıkmıştır. Şiir, makale, tenkit, felsefi yazılar, kısa hikâyeye ve musahabelerin yer aldığı mecmuada Hamâmîzâde İhsan, Halil Nihad (Boztepe), İbrahim Alâeddin (Gövsâ) ve Tahsin Nâhid gibi imzalar görülmektedir. Fecr-i Âti'nin yerini almak isteyen Yeni Nesil adlı edebî grubun yayın organı olarak İstanbul'da nesredilen Kehkeşan ise "fennî, edebî, içtimâî on beş günde bir neşrolunur mecmua-i musavver" tanıtımıyla yayın hayatına girmiştir, 8 Eylül 1912 – 2 Eylül 1914 tarihleri arasında sadece dokuz sayı çıkmıştır. Görülebilen beş sayısındaki başlıca imzalar şunlardır: Hasib (Dinçsoy), Hâlid Fahri (Ozansoy), İsmâîl Hâmi (Danişmend), Sadi, Münir Süreyya (Münir Süleyman Çapanoğlu), Selâhaddin Enis (Kantarağasızâde, Atabayoğlu), Yusuf Ziya (Ortaç).

BİBLİYOGRAFYA :

Burhanî-Kâti' Tercümesi, s. 685; [Redhouse]; İtâveli Lugat-ı Osmâniye, İstanbul 1283, II, 181; a.mlf., A Turkish and English Lexicon, İstan-

bul 1890, s. 1520; Şükûn, Farsça-Türkçe Lûgat, s. 1492; Tarama Sözlüğü, Ankara 1967-71, III, 1893; V, 3290; Agâh Sirri Levend, Divan Edebiyatı (İstanbul 1943), İstanbul 1980, s. 216-217; Yusuf Ziya Ortaç, Bizim Yokuş, İstanbul 1966, s. 11-15; Halit Fahri Ozansoy, Edebiyatçılar Çevremde, Ankara 1970, s. 228-230; Mehmed Çavuşoğlu, Necâti Bey Divâni'nın Tahlili, İstanbul 1971, s. 252; Bahâeddin Ögel, Türk Mitolojisi, İstanbul 1971, II, tür.yer.; Hasan Duman, Katalog, s. 206; Cemâl Kurnaz, Hayâlî Bey Divâni (Tahlili), Ankara 1987, s. 439; M. Nejat Sefercioğlu, Nevî'l Divâni'nın Tahlili, Ankara 1990, s. 334-359; İskender Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, Ankara 1999, s. 236; Dihhûdâ, Lugatnâme, XXII, 298; Cengiz Yurdanur, "Kehkeşan", TDEA, V, 260.

NAZIM H. POLAT

KELÂBÂZÎ, Ahmed b. Muhammed

(أحمد بن محمد الكلبازى)

Ebû Nasr Ahmed b. Muhammed
b. el-Hüseyin el-Buhârî el-Kelâbâzî
(ö. 398/1008)

Buhârî'nin râvilerine dair
eseriyle tanınan hadis âlimi.

323'te (935) Buhâra'nın bir semti olan Kelâbâz'da doğdu. Mâverâünnehir, Horasan ve Bağdat gibi ilim merkezlerini dolaşarak âlimlerden ders aldı. Hocaları arasında Heysem b. Küleyb eş-Şâfiî, Ebû Cafer Muhammed b. Muhammed el-Cemâmî, Ebû Ya'lâ Abdülmü'min b. Halef gibi muhaddisler bulunmaktadır. Dârekutnî, Hâkim en-Nisâbûrî ve Ca'fer b. Muhammed el-Müstağfirî gibi âlimler de onun talebeleri arasında yer almıştır. Kelâbâz Cemâziyelâhir 398'de (Şubat 1008) vefat etti. Bu tarih 378 (988) olarak da zikredilmiştir.

Buhârî rivayetlerilarındaki geniş bilgiyle tanınan ve güvenilir bir muhaddis olduğunda ihtilâf bulunmayan Kelâbâzî için Hatîb el-Bağdâdî sika ve hâfız, Hâkim en-Nisâbûrî sebt ve mütkin terimlerini kullanmışlardır. Ayrıca öğrencisi Ca'fer b. Muhammed el-Müstağfirî onun devrinde Mâverâünnehir'de en çok hadis bilen kimse olduğunu, Hâkim en-Nisâbûrî de Mâverâünnehir'de benzeri bulunmadığını söylemiştir.

Kelâbâzî'nin el-Hidâye ve'l-îrşâd fi ma'rifeti ehli's-siķa ve's-sedâd ellezîne alyrece lehüm el-Buhârî fi Câmi'i h adlı eseri, Buhârî'nin 1525 râvisini alfabetik olarak ve kısa notlarla tanıtmakta olup Abdullâh el-Leysî tarafından nesredilmiştir (Beyrut 1407/1987). Kitabı Abdullâh b. Abdurrahman el-Cüzey 562'de (1167) tezhip etmiştir. İbnü'l-Kayserânî,

Sâhihîn râvileri hakkında telif ettiği çalışmasında Buhârî'nin râvileriyle ilgilii olarak Kelâbâzî'nin eserini esas almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kelâbâzî, Ricâlî Sahîhi'l-Buhârî, I, 15-24; Hatîb, Târihu Bağdâd, IV, 434-435; Zehebî, Tezkiretu'l-huffâz, III, 1027-1028; a.mlf., A'lâmü'n-nübelâ', XVII, 94-96; Keşfû'z-zunûn, I, 88, 555; Brockelmann, GAL Suppl., I, 280; Hediyyetü'l-ârifîn, I, 69; Sezgin, GAS, I, 216-217; a.mlf., GAS (Ar.), I, 443.

SALAHATTİN POLAT

KELÂBÂZÎ, Mahmûd b. Ebû Bekir

(محمود بن أبي بكر الكلبازى)

Ebû'l-Alâ Şemsüddîn Mahmûd
b. Ebî Bekr b. Mahmûd
el-Buhârî el-Kelâbâzî
(ö. 700/1300)

Hanefî fâkihi ve hadis âlimi.

644'te (1246) veya 649 yılının Cemâziyelevvel ayının başlarında (Temmuz 1251 sonları) Buhara'nın büyük semtlerinden Kelâbâz'da dünyaya geldi. Hilâtî'den (ö. 652/1254) ders aldığına ve ellî altı yaşında öldüğüne dair bilgiler doğru ise doğumu için 644 (1246) yılı tercih edilmelidir. Buhârî, ayrıca ferâiz alanındaki şöhreti sebebiyle Farazî nisbeleriyle de anılır. Fıkıhta temel öğrenimini Buhara'da yaptı. Necmeddin Ömer b. Muhammed el-Kâhuştvânî'den ferâiz okudu. 670 (1272) yılı civarında Buhara'da Ahmed b. Ma'ser'den hadis öğrendiğine dair bilgiden o tarihlerde henüz memleketinde olduğu anlaşılmaktadır. Kelâbâzî hadis rivayet etmek için Merv, Ebîverd, Dâmegân ve Serâşî dolaşarak çeşitli âlimlerden hadis dinledikten sonra Bağdat, Musul, Mardin ve Düneysir'e gidip Kevâşî ve Ebû'l-Fazl Muhammed b. Muhammed İbnü'd-Debbâb gibi âlimlerin yanında hadis öğrenimini sürdürdü. 677'de (1279) hacca gitti. 684 (1285) yılında Dîmaşk'a geçerek Sûmeysatîyye Hankahî'na yerlesitti; bizzat istinsah ettiği birçok eserden oluşan özel kütüphanesini buraya vafetti. Fahreddin İbnü'l-Buhârî, Ebû Abdullâh İbnü'l-Kemâl el-Makdisî, Abdürrâhîm b. Abdülvâhid el-Makdisî, Muhammed b. Abdülmü'min es-Sûrî gibi birçok muhadisten hadis öğrendi. 680 (1281) yılından sonra Mısır'a göç etti; uzun süre kaldıgı Kahire'de İbn Hamdân ve Ahmed b. İshak el-Eberkûhî gibi âlimlerden hadis okudu. Kendisinden hadis veya ferâiz öğrenen kişiler arasında Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî, Yûsuf b. Abdurrahman